

СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ОДНОСКЛАДНИХ РЕЧЕНЬ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ У ТВОРАХ СЕРГІЯ ЖАДАНА

Н. Л. ВІТРУК, кандидат філологічних наук, асистент,
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

E-mail: n.l.vitruk@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-1000-3427>

Анотація. У статті проаналізовано стилістичні особливості односкладних речень репрезентації у поетичних та прозових творах сучасного українського письменника Сергія Жадана. Окреслено структурно-семантичні типи номінативних конструкцій, визначено їх місце та роль у межах контексту, з'ясовано текстотвірні властивості у монологічному та діалогічному мовленні, описано найосновніші синтаксичні функції.

Ключові слова: функційна граматики, односкладні речення репрезентації, стилістичні особливості, структурно-семантичні моделі.

*У різних письменників – різна „словесна хода”
М. Коцюбинська*

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими завданнями.

Поняття „стиль”, як відомо, давно змінило своє первинне значення і у процесі розвитку мови стало не тільки загальним, а ще й універсальним. „Стиль – це сукупність правильно підібраних елементів. Чого б це не стосувалося – моди, музики, інтер'єру чи літератури. У літературі, як зазначив Р. Семків, стиль – це мова. Про авторів кажуть, що у них хороший стиль, коли читаємо, не перечіпаючись через неоковирні мовні звороти, лексика багата, а речення майстерно побудовані” [6, с. 142]. Крім того, дослідник аргументував важливість стилю для будь-якого автора: „Власне, багато критиків та теоретиків літератури вважають досконалість стилю, тобто мовну майстерність, визначальною рисою сильного тексту: він буквально може бути «ні про що», не розказувати цілісної історії, не мати продуманої композиції та динаміки, бути населеним схематичними і неясковими персонажами – докладно написаному тексту пробачать все” [6, с. 142–143].

Для мовознавців „стиль індивідуальний, ідіолект – сукупність мовно-виражальних засобів, які виконують естетичну функцію і вирізняють мову окремого письменника з-поміж інших; своєрідність мови окремого індивіда. Це поняття насамперед стосується стилю майстра слова, письменника” [7, с. 653]. А ще, як слушно зауважила М. Коцюбинська, оперуючи вдало підібраним

синонімічним терміном „словесна хода”, стиль „виявляється в своєрідній побудові речення, в характері словесної конструкції синтаксичного розвитку думки” [4, с. 114–116].

Наявність односкладних речень репрезентації у творах того чи того автора, безперечно, залежить передусім від самого майстра слова, його письменницької манери та творчого задуму. Інколи поетичний чи прозовий уривок тексту може складатися з одних тільки номінативних грамем, але й буває так, що у великих за обсягом творах – повістях, романах – на односкладні структури можна зовсім не натрапити.

У творах Сергія Жадана односкладні речення репрезентації є часто вживаними синтаксичними конструкціями. Письменник неодноразово вживає ці короткі за структурою і водночас семантично місткі одиниці для своєрідного відображення реалій дійсності в художньому тексті.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Уже впродовж декількох десятиліть номінативні речення є об'єктом мовознавчих досліджень. Відомі українські лінгвісти (Ю. Шевельов, І. Білодід, П. Дудик, І. Слинько, Н. Гуйванюк, М. Каранська, І. Вихованець, А. Загнітко та ін.) різнобічно охарактеризували синтаксичні особливості односкладних речень репрезентації в українській літературній мові. На початку ХХІ ст. вивчення номінативних речень поглибилось у функційному та комунікативно-

прагматичному напрямку. З'явилися нові праці, в яких спостерігаємо вивчення текстотвірних властивостей односкладних синтаксичних конструкцій [5], дослідження кореляції формально-синтаксичних та семантико-синтаксичних параметрів головного компонента односкладних речень [2, с. 97–103; 185–202], розширення сфер їх застосування, зокрема висвітлено питання функціонування у мові сучасних українських мас-медіа [1, с. 12].

Проаналізована науковцями і специфіка вживання номінативних одиниць у творах класиків української літератури, зокрема Тараса Шевченка, Лесі Українки, Остапа Вишні, Максима Рильського, Олеса Гончара, Ліни Костенко тощо. Окремі зауваги висловлені ученими-мовознавцями про певні зміни в особливостях використання односкладних речень репрезентації в художніх текстах письменників ХХІ століття (маємо на увазі дещо незвичне поєднання слів у реченні, їх глибока смислова насиченість, зчаста асоціативне наповнення, метафорична неоригінальна образність та інші авторські новотвори).

Мета запропонованої статті – з'ясувати стилістичну роль односкладних речень репрезентації у поетичних та прозових творах сучасного українського письменника Сергія Жадана. Поставлена мета передбачає вирішення низки завдань: 1) проаналізувати структурно-семантичну представленість номінативних речень; 2) охарактеризувати специфіку вживання односкладних речень репрезентації у різних контекстуальних умовах; 3) визначити текстотвірні ознаки зазначених синтаксичних конструкцій; 4) окреслити їх основні стилістичні функції.

Виклад основного матеріалу дослідження. За твердженням багатьох синтаксистів, односкладні речення репрезентації у текстах художньої літератури виступають, як правило, одним із засобів емоційно-експресивного синтаксису. У поетичних та прозових творах відомого сучасника українського письменника, перекладача, громадського діяча, Сергія Жадана, ці одиниці мають насамперед ідейно-стилістичне навантаження. Кожне, вжите автором речення, легко влітається в канву тексту і вдало реалізує задумане. Залежно від комунікативної ситуації формально-синтаксичне вираження номінативних речень може бути різним: від

однослівних конструкцій до цілого ряду нанизаних словосполучень, напр.: *Ріка! – радісно кричить сам собі, дійшов до ріки; Паша приглядається в сутінках, поправляє окуляри. Камінь і камінь. – Не бачу, – зізнається. – Папороть, – кричить військовий. – Це папороть; Та знаєте, все ви знаєте. Кордон у нас на півдні. Держаний кордон. Колишній державний кордон, – виправляє себе Ніна; Сонні сонних жіночих тіл, теплий одяг, зимове взуття, діти на руках, домашнє начиння на санчатах, торби й картонні коробки. Хтось шепочеться в кутку, хтось накривається ковдрою.*

Функційно-семантичні різновиди номінативних речень у творах Сергія Жадана представлені не меншою різноманітністю ніж їх структурна варіативність. Фіксуємо використання усіх, виокремлених науковцями, груп:

а) буттєві, напр.: *Паша прислухається. Девигуни. Піднімає голову, визирає на трасу. Далеко вгорі, за туманом, повільно повзуть два „джипи“; 2015-ий рік. Світ складається з відкритих повік.*

б) вказівні, напр.: *Все гаразд, – намагається говорити легко й просто, – преса. Ось посвідчення; Ось її темний будинок, ось її вікна. Можливо, вона чекає. Можливо, навіть на мене;*

в) оцінні, напр.: *Ніхто нічого не знає, ніхто нікому не довіряє. Середні віки, – додає він ...; І вихователі не любили. Ну, вони нікого не любили, – уточнює вона. – А її особливо. Вона завжди була проти всіх. Паршова звичка;*

г) називні, напр.: *Двері останнього кабінету приставлені до стіни. На дверях табличка: „Бібліотека“;*

г') субстантивно-оцінні: *Дома покуриш, – відповідає Альоша, зводиться й швидко скрадається вздовж муру. – Мудак, – кидає йому в спину білявка;*

д) спонукально-побажальні, напр.: *А боєць дивиться недобре, підходить, поправляє шолом, витирає очі рукою й кричить Паші в лице: – Документи!;*

е) називний уявлення, напр.: *Два роки тому? Чи три? Коли це було? Весна. Здається квітень. Чи травень?*

Семантика як окремих, так і нанизаних односкладних речень репрезентації, за нашими спостереженнями, може не відповідати традиційному поєднанню слів. Сергій Жадан по-особливому сполучає різні за смисловим наповненням поняття,

констатуючи таким чином факти дійсності (при чому зауважимо, що у спектр зображення письменника потрапляють найрізноманітніші суб'єкти та об'єкти довколишньої дійсності), напр.: *Першими потім їх і відстрілювали. Їх хоронили, їх забували. Нічні небеса, чорні підвали, мертва тиша, сувора вітчизна, нестерпно п'янка, незимовно грізна; Снігові поля підступають, як море під час припливу. Біла-біла поверхня життя; І я, мабуть єдиний беріг те що лишалось по них. Срібло, зашите в пасках. Тварини, діти, жінки. Деревя в літніх пісках. Джерела на дні ріки.*

На відміну від інших синтаксичних одиниць, односкладні речення репрезентації тісно пов'язані з контекстом, займаючи стосовно нього як препозицію, так й інтер- чи постпозицію. О. Мокроусова з цього приводу зазначила: „Називаючи не конкретний, дискретний образ, а цілу сцену, вони стають комунікативним центром висловлювання, наступний за ними контекст висловлює семантику буттєвості і характеризується предикативною інтонацією найменування, затвердження предметів в реальній дійсності” [5, с. 16]. Всередині контексту, на думку дослідниці, ці речення виконують роль так званої зв'язки, а от в кінці – створюють умови того, про що саме йдеться у номінативному реченні [5, с. 16].

У прозових та поетичних творах Сергія Жадана односкладні речення репрезентації мають чітко визначене місце, тобто знаходяться на початку, всередині чи в кінці контексту, і це розміщення, безперечно, суттєво впливає на сприйняття тексту читачем / слухачем, напр.:

а) препозиція: *2015-та зима. Смерть ніколи не приходять сама; Передвосний рік, минуле життя. Паша-репетитор ганяє цілу весну веселого шістнадцятирічного пацана, готує до вступних;*

б) інтерпозиція: *Все лишається тут. Теплий ґрунт, золотий мазут. Небо над містом – темне, як опік; Так і стоять, думає Паша про соняшники, як зомбі. Забуті й прокляті. Доки хтось усе це не переоре;*

в) постпозиція: *Запізнюємось. Але скоро будемо. Фіма озирнувся. Сонячний липень, порожня вулиця. Поруч спортивний бар; Всі хочуть виглядати дорослими, серйозними. Тим більше в тридцять. Вік, в якому можна загубитись. Небезпечний вік.*

Як бачимо, на початку тексту номінативні речення допомагають читачеві /

слухачеві швидко уявити картину наступних подій, всередині – сконцентровують ту важливу інформацію, на якій робить акцент сам автор, а в кінцевій позиції є своєрідним підсумком, висновком до сказаного.

Однак письменник послуговується односкладними реченнями репрезентації не тільки для створення мінікотекстних ситуацій, але й для формування монологів та діалогів. „У діалозі, запевнила О. Мокроусова, номінативні речення виконують ряд функцій, в тому числі служать для пояснення, спонування, виступають в якості емоційної реакції співбесідника” [5, с. 17]. Наприклад: *Ми усі – одна родина. У родині головне що? Довіра. Запам'ятав?; Душ, – промовила, обережно переступаючи через калюжі. – Рушник дам, – додала. – Що це? Ага, Інтернет, світло, газ.*

Натомість у монологічному мовленні ці синтаксичні одиниці слугують елементом актуалізації та інформативності змісту всього тексту, напр.: *Я хочу згадати, почав згадувати Беня, як він готувався до бою. Утримання й піст, молитви та медитації, покора й упевненість!; Говорять скільки всього зайвого, неважливого, на підвищених тонах, повчають, звинувачують, виправдовуються. Кинуті, зневажливі, забуті. Ображені. Ага, думає Паша, аякже, ображені. Кинуті. Нікого, думає він. Нікого не шкода. Нікого.*

Окрім названих функції, автор вміло використав ще одну властивість номінативних конструкцій – утворювати складне синтаксичне ціле, або надфразну єдність, напр.: *Адже хто взагалі йде в проститутки? Улюбленці долі, сильні, цілісні натури. Нестримні коханки, бленці долі, сильні, цілісні натури. Нестримні коханки, щасливі наречені, люблені діти. Студентки-відмінниці, робітниці-ударниці. Багатодітні матері з невичерпними запасами ніжності, вдови, що всиновлюють сиріт і люблять сухе дихання шампанського; Він стояв і мовчки дивився на нас. На обличчі додалось зморшок, бороду, схоже, підстригав сам. Темно-зелена сорочка із заковченими до ліктя рукавами, бойові, витерті на колінах джинси, розтріскані від невтомного ходіння кросівки. Запалені очі, покусані губи. Чорні руки, довгі пальці, вижовклі нігті. Шкіра кольору сухої глини. Шістдесят років за спиною. Смерть і зникнення попереду. Четверта дня.*

Кожне окремо взяте номінативне речення у надфразній єдності є цілком

самостійною одиницею мовлення, але, поєднуючись, вони, по-перше, одразу утворюють логічний ланцюжок; по-друге, доповнюють та розкривають зміст одне одного; по-третє, створюють детальний опис подій, фактів, обставин, місцевостей, осіб, їх дій тощо; по-четверте, повністю відтворюють ідею авторського задуму.

Вжиті письменником односкладні речення репрезентації, без сумніву, виконують низку стилістичних функцій, насамперед це:

1) представлення, напр.: *Ти взагалі – хто такий? – І далі криво посміхався, ніби говорив: питаю просто так, можеш не відповідати, хоч краще, звісно, відповісти. – Учитель, – важко ковтнув слину Паша; Та ладно, – не витримує, – Анну ти якусь кликав. Хто така Анна? – питає. – Офіціантка;*

2) констатація, напр.: *З-під цегли визирає напис, білим по синьому: „ІНТЕРНАТ”; Паша дістає мобільник, перевіряє час. Дванадцять. Сидить тут уже з годину; Підходять ще ближче, тицяють свої псячі писки в діри у фанері. Раптом зауважують усередині ще один запах, новий, незвичайний. Запах чужого;*

3) опис, напр.: *Перші дні листопада. Вона спить у порожній кімнаті, в чужому ліжку.*

Література

1. Бондаренко О. Є. Функціонально-комунікативний потенціал односкладних речень у мові сучасних українських мас-медіа : автореф. дис. ... канд. філол. наук. Дніпро, 2019. 24 с.

2. Коваль Л. М. Семантико-синтаксична основа головного компонента односкладних речень в українській мові: монографія. Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2015. 316 с.

3. Кононенко В. Український новостиль: лінгвопоетика художнього дискурсу Сергія Жадана. *Українознавчі студії*. Івано-Франківськ : Плай, 2018. С. 17–31.

4. Коцюбинська М. Література як мистецтво слова. Київ: Наук. думка, 1965. 323 с.

5. Мокроусова О. Ю. Номинативные предложения как единица текста: коммуникативно-прагматический аспект: автореф. дис. ... канд. филол. наук. Ростов-на-Дону, 2011. 25 с.

6. Семків Р. Як читати класиків. 2-ге вид. Київ : Пабулум, 2019. 288 с.

7. Українська мова: енциклопедія / редкол.: Русанівський В. М. (співголова),

А він думає: чуже місто, чужа кімната – як я її тут залишу? Третя по обіді. Суха осінь; Проходять до сусідньої кімнати. Ліжко, стілець, обірвані фотошпалери. Розпечена пічка, просохлі дрова на підлозі. Розвішують одяг...;

4) оцінка, напр.: – *Чорт, – злоститься Аннушка. – Клоун, – кидає в бік Паші; – Хороший контингент, – погоджується з ним фізрук. – Неблагополучні родини, кримінальний елемент, вплив вулиці. Відсоток алкоголізму серед батьків, несприятливі соціальні обставини. Вони ж нікому не потрібні.*

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Отже, різні формально-синтаксичні та функційно-семантичні вияви номинативних речень увиразнюють та емоційно збагачують мову творів Сергія Жадана. Частотність їх вживання та функційна спрямованість зовсім не випадкова, а зумовлена передусім внутрішньотекстовими потребами для своєрідного зображення дійсності. Перспектива подальшого дослідження полягає у ширшому та глибшому вивченні односкладних речень репрезентації як однієї із специфічних рис письменницького мовостилю.

Тараненко О. О. (співголова), Зяблюк М. П. та ін. 2-е вид., випр. і доп. Київ : Вид-во „Українська енциклопедія” ім. М. П. Бажана, 2004. 824 с.

Список використаних джерел

1. Жадан С. Месопотамія: збірка оповідань і віршів. Харків : Книжковий Клуб „Клуб Сімейного Дозвілля”, 2014. 368 с.

2. Жадан С. Життя Марії. Книга віршів і перекладів. Чернівці : Meridian Czernowitz; Книги – XXI, 2015. 184 с.

3. Жадан С. Інтернат: роман. Чернівці : Меридіан Чернівці, 2017. 336 с.

References

1. Bondarenko, O. Ye. (2019). Funktsionalno-komunikatyvnyi potentsial odnoskladnykh rechen u movi suchasnykh ukrainskykh mas-media [Functional and communicative potential of monosyllabic sentences in the language of modern Ukrainian news media]. avtoref. dis. kand. filol. nauk. Dnipro, 24.

2. Koval, L. M. (2015). Semantyko-syntaksychna osnova holovnoho komponenta odnoskladnykh rechen v ukrainskii movi:

monografia. [Semantic-syntactic basis of the main component of monosyllabic sentences in Ukrainian language: monograph]. Vinnytsia: TOV «Nilan-LTD», 316.

3. Kononenko, V. (2018). Ukrainyskyi novostyl: lnhvopoetyka khudozhnoho dyskursu Serhiiia Zhadana [Ukrainian new style: Serhii Zhadan's lingvopoetics of artistic discourse] *Ukrainozhnavchi studii*. Ivano-Frankivsk : Plai, 17–31.

4. Kotsiubynska, M. (1965). Literatura yak mystetstvo slova [Literature as an art of word]. Kyiv : Nauk. dumka, 323.

5. Mokrousova, O. Yu. (2011). Nominativnye predlozheniia kak yedynitsa teksta: kommunikativno-prahmaticheskiiy aspect. [Nominative sentences as a unit of text: communicative-pragmatic aspect]. avtoref. dis. ... kand. filol. nauk. Rostov-na-Donu, 25.

6. Semkiv, R. (2019). Yak chytaty klasykiv [How to read classic authors]. 2-he vyd. Kyiv : Pabulum, 288.

7. Ukrainska mova: entsyklopediia. [Ukrainian language: encyclopedia]. (2004). redkol.: Rusanivskyi, V. M. (spivholova), Taranenko, O. O. (spivholova), Ziablyuk, M. P. ta in. 2-he vyd., vypr. i dop. Kyiv : Vyd-vo „Ukrainska entsyklopediia” im. M. P. Bazhana, 824.

References

1. Zhadan, S. (2014). Mesopotamiia: zbirka opovidan i virshiv [Mesopotamia: collection of stories and verses]. Kharkiv : Knyzhkovyi Klub „Klub Simeinoho Dozvillia”, 368.

2. Zhadan, S. (2015). Zhyttia Marii. Knyha virshiv i perekladiv [Life of Maria. Book of verses and translations]. Chernivtsi : “Meridian Czernowitz. Knyhy – XXI”, 184.

3. Zhadan, S. (2017). Internat: roman [Foster home: novel]. Chernivtsi : Meridian Czernowitz, 336.

STYLISTIC PECULIARITIES OF SIMPLE SENTENCES OF REPRESENTATION IN THE WORKS OF SERHIY ZHADAN

N. L. Vitruk

Abstract. *The proposed article analyzes the stylistic peculiarities of simple sentences of representation in the poetic and prose works of modern Ukrainian writer Serhiy Zhadan. It was found that the author often uses these short in structure and at the same time semantically capacious units to reflect the realities of actuality in the literary text. It was discovered that within the context, the nominative sentences can take different position: preposition, interposition or postposition. The text-forming properties of simple sentences of representation in the monologue and dialogue speech of the persons are determined. Attention is paid to a special combination by the method of stringing of different in semantic content concepts in one sentence or group of sentences (the spectrum of the image of the artist of the word includes a variety of subjects and objects of the surrounding reality). The most basic syntactic functions of nominative sentences in the text are described, in particular, ascertaining, descriptive, evaluative, etc. The role and significance of simple sentences of representation in the outline of the author's text are established.*

Keywords: *functional grammar, simple sentences of representation, stylistic peculiarities, structural-semantic models of sentences.*